

Халымг таньгъчин малин хотин көрнѳг ясруллгъна хаалгъар

2. Хадлгъна ургъц икдѳллгън

Халымг таньгъчд эврѳн ургъдг хадлгъна болн нань чигн ѳвсн хадгдм агъу ик газр бѳанѳ. Ургъцта сѳн джилмѳдг ѳднѳс кесг сай центнер сѳн ѳвсн хурагддж авгдна. Болв, ѳвснѳ ургъц даньгинд тегш сѳн болхш. Ус хурадг, Яшкуль, Элст, Кѳглт, Найн-Шар, Улан-Зуухла ѳдл тиим гол-салас олт бѳадг газрмудар, Эргин шиирѳс нарн гарх болн нарн суух ѳзгѳр усн гѳѳдг учр, нуурмудин ѳвс хадлгъна газриг зѳвѳр икдѳлх ѳв-аргъ ѳгнѳ. Тингѳд, „Гипросовхозстрои“ дигѳр болхла, зуг Яшкуль голар болн энѳур ордг саласар 25 миньгън гектар нуурин хадлгън бѳанѳ. Энѳг 30—40 процентд икдѳлдж болхмн.

Нуурин хадлгън даньгин ургъцта болсар гектарас 12—15 центнер ѳвсн авглна, хагсу джилмѳдлѳ ѳвснѳ икнкнѳ ѳднѳс хадгдна, ѳлгѳрнѳ, Приютненск района Кировин нертѳ колхоз, Яшкульск района „Лиманный“ болн „Гашунский“ совхозмуд усн ордг хадлгънас джил болгън гектарас 15—18 центнер ѳвс авна.

Халымг таньгъчин совхозмуд болн колхозмуд кѳцѳх гол керг-ѳѳлдврнѳ—хаврин пасна усиг кѳцѳр болн тегшѳр олзлад, усн ордг хадлгъна газриг ахр цагин эргѳд цуг ѳв-аргъарнѳ икдѳлгън болдж гарчана. Болв энѳндѳн дора газриг улм болгъдж ѳрѳдж болшго, юнъгад гихлѳ, ѳвснѳ чинриг эн икѳр муурулна.

Эн джил „Гашунский“ болн „Троицкий“ совхозмудар нуурин хадлгъна бѳадл шинджлдж хѳлѳгдлѳ. 30—40 сантиметр усн дор, 5—12 хонгин эргѳд бѳѳсн газрин хадлгън сѳн чинртѳ болдж гардгиг, эн шинджлгън ѳзѳлв. Усн нег ормдан гѳѳнѳр болн удандан зогсхла, бултнѳгин сѳн чинртѳ ѳвсн ургъдган уурад, улмин хогън, хулсн мет, тиим шим тату ѳвсн ургъна.

„Троицкий“ совхозин Бичкн нуурт агъудан 1000 гектар урднѳ сѳн аржанц ѳвсн ургъдг бѳадж. 1956 джил усар икѳр дѳѳрѳд, тер усн удан бѳѳсн учрар, тер нур сѳн ѳвснѳ ургъц ѳлго, улмта газрт хѳврѳд, улмта газрин ургъмл нургълдж ургъдг болдж.

„Гипросовхозстрои“ Ростовск филиалин шинджлгър „Лиманный“ совхозд 4234 гектар нуурин хадлгънас 1226 гектарнѳ улм болдж

ѳдсн учрар, 1000 гектарнѳ ѳир му чинртѳ ѳвс ѳгч, зуг хойрхн миньгън гектарас сѳн аржанц ѳвсн халгддж.

Таньгъчд „хагсу нуурмуд“ гих нертѳ, талданар келхлѳ, пасна усар чиг авдг дора газр зѳвѳр икѳр бѳанѳ.

Орсн уснас ургъдг хадлгъ ясруллгъна гол кергнѳ—нуурин хадлгъна онц участксар, теднѳ газрин кѳрснѳ кирцѳгъѳр, ус диглдж хувалгън болдж гарчана. Энѳнѳ тѳлѳ ик дора газрур усн ордгиг хасдг хаац, боолг кех кергтѳ.

Усиг дора газрур шишлнѳ диглдж шлюзар дамджулдж тѳвх кергтѳ. Хаац-боодгт бѳргдсн усиг улм ѳѳдѳн газрур ѳгѳд, нуурин хадлгъна газрин агъу икдѳлх кергтѳ.

Тингѳд, ѳлгѳрнѳ, ус бѳрдг хаац-боолгуд кегъѳд, хадлгъна газрур ус ѳдлѳр хувалж орулна учрар, „Лиманный“ совхозд ус орулдг хадлгъна агъуг 30 процентѳс даву икдѳлх, ургъчинѳ болхла, гектарас 25—35 центнер ѳвс авх ѳв-аргъ учраджана. Балгъсна „Страна Советѳв“ колхозд гол-саласар болн дора газрар 2,5--3 миньгън гектар газрин агъуд нуурин ус орулдж болхмн.

ѳрдаснѳ кесн тоолврар, Халымг таньгъчар ус зогсадг, хувалдг, гѳѳлгдг хѳацс келгъѳр, нуурин хадлгъна газрин агъуг 100 миньгън гектарас тату бишѳр икдѳлдж болхмн. Эн тосхлт келгънѳ кѳдлмшиг намрт кехлѳ сѳн болх зѳвтѳ.

Нуурин хадлгъна газрин агъуг цуг чиллѳрн икдѳлгън—колхозмудин болн совхозмудин хооран саагдшго керг-ѳѳлдвр. Эннѳ нег сай центнерѳс тату биш сѳн чинртѳ ѳвс хурадж авх ѳв-аргъ ѳгч. Халымг таньгъчд нуурин хадлгъна газр икдѳлгън, газр малтх зѳвѳр ик кѳдлмшлѳ залгъата. Эн кѳдлмшиг специализирован МТС-т, ѳсгихлѳ совхозмудар болн МТС-ѳр бѳадг гидромелиоративн отрядст даалгъх кергтѳ. Эн организацс газр малтхд кергтѳ машиндѳр болн шишлнѳ сургъультѳ специалистнѳр теткѳх зѳвтѳ. Ус бѳрлгънѳ кѳдлмшин гарунѳ хойр-гурвн джилин эргѳд ѳвс икѳр хурадж авлгъар хѳрѳлгдхмн.

Нуурин хадлгъна ургъц икдѳлхин тѳлѳ нань чигн керг-ѳѳлдврмѳд кѳцѳх кергтѳ, теднѳс ѳлѳ чинртѳнѳ ним:
а) хаврар ѳвс хуралгън болн тер тоотд механизм ол-

зллгънд саадтг болдг, салькнѳд нисдж ирсн зѳсн-зѳѳл хайг, нань чигн тедѳ мет юмс уга келгън;

б) гусеничн трактор ѳѳвѳлдж болмар, газрин кѳрсн хагсхла, цуг хадлгъна газриг хаврар боронадлгън.

Хадлгъна газриг бороновать кехлѳ, газрин деерк кѳрсн кѳвкр болад, цааранднѳ чиг сѳанѳр хадгълдж, ѳвснѳ ургъц икдѳлнѳ. Чинр тату ик ѳвстѳ нуурин хадлгъна газриг намрин сѳѳлѳр 10--12 сантиметрт хагълхларн арднѳ бороначирѳлдж тегшрѳлѳд, ѳвсинѳ шинрѳлх кергтѳ. Тиим хадлгъар ѳвснѳ ѳѳзурин делгрлт ясрал, аржанчин ургъц икднѳ. Тер цагла чинр тату ургъмл—хулсн, хогън болн тедѳ мет, улмин ургъмл ѳвсд уга кегднѳ. Эн тоотг олт джилѳ тѳрмр ѳвс тѳрлгънѳ цагла ниилѳлхлѳ сѳн болх зѳвтѳ.

Нуурин халлгъна газрар, чингтѳ цагла, хаврт болн намрт мал хѳрѳлхлѳ, ургъджах ѳвснд тас уга деерѳн, газрин кѳрс ѳрѳгѳд, эн механизированн хуралгънд саалтг болсн деерѳн, хадлгъна ургъциг икѳр багърулна.

Икѳр усн дор ордг, нуурмудчн зах газрт кѳцѳ ясвр кех кергтѳ. Хагълсн газрт 1—2 джилнн эргѳд малин хот болдг неджѳд джилѳ култур—буудѳ авх хар тѳрѳ, эрдни-шишѳ, суданк, сорго тѳрѳд, тѳѳнѳ хѳѳн шинѳс олт джилѳ ѳвс—люцерн семрѳд, житняк, ѳспарцет болн нань чигн ѳвс тѳрх кергтѳ.

Теегин, усн ордго хадлгъна ургъц икдѳлхин болн цѳс бѳрхин тѳлѳ, хоорндан нег-негнѳсн 15—20 метр ѳргндѳн 1,5—2 метр дел ѳдлѳх кергтѳ. Тѳѳнѳс нань ѳвс эрт хаддг болзгиг оратулдж, ѳвснѳ экн болджах цагла дарадулдж, ѳвс хадлгъна эргѳд орлѳулх кергтѳ. Тингхлѳ эн хадлгъна газрт житняк, типчак болн нань чигн чинртѳ ѳвснѳ экн унад, хѳѳтк ургъх ѳвс шинрѳлхд нѳкд болх зѳвтѳ. Цагъан ѳвстѳ газрин участкснг цагъан ѳнѳг-зѳсинѳ хѳлѳл уга, хѳѳнѳ ноосиг хорлттагъар бузрдасн деерѳн, ѳврѳннѳ зѳѳгѳр хѳѳнѳ арснд гем ѳдг хорлтга ѳвсн гигъѳд, ѳвсн заагтга уга кехин тѳлѳ, энѳг джил болгън цецглхѳснѳ урд хадджах кергтѳ.

Б. ВАРВАРИН,

ВНИИОК-н ах научн кѳдлѳч,
селѳнѳ ѳдл-ахун научн
кандидат.